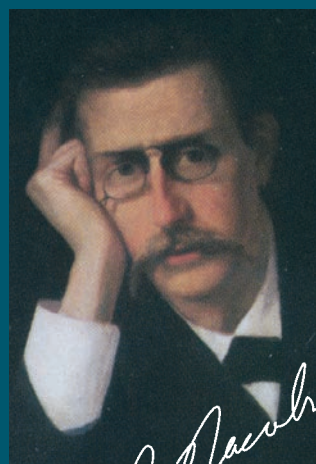

JACOBSENIANA

SKRIFTER FRA J. P. JACOBSEN SELSKABET

J. P. Jacobsen.

JACOBSENIANA

Skrifter fra J. P. Jacobsen Selskabet

Nr. 7, 2013

Udgiver:

J. P. Jacobsen Selskabet, Thisted Museum, Jernbanegade 4, 7700 Thisted
samt Institut for Æstetik og Kommunikation, Aarhus Universitet, Lan-
gelandsgade 139, 8000 Århus C

Redaktion:

Jørn Erslev Andersen og Svend Sørensen

Dtp:

Karin S. Fredsøe, Tilde Grafisk

Tryk:

AKA-PRINT a/s

Oplag:

250

© J. P. Jacobsen Selskabet og forfatterne

ISBN 978-87-88945-36-2

Gratis for medlemmer af J. P. Jacobsen Selskabet.

Kan i begrænset omfang rekvireres ved henvendelse til J. P. Jacobsen
Selskabet, Thisted Museum, Jernbanegade 4, 7700 Thisted

Elektronisk udgave på J. P. Jacobsen Selskabets hjemmeside:
www.jpjacobsen-selskabet.au.dk

FORORD

Det er få digtere forundt at blive udgivet så mange gange som J. P. Jacobsen. I Erik Falsigs bibliografi fra 1990 er der optegnet mere end 500 udgivelser af J. P. Jacobsens værker. Én af de mere særprægede er en udgivelse fra 1909 af Fru Marie Grubbe med illustrationer af Gudmund Hentze (1875-1948). Disse illustrationer er emnet for den første artikel i dette nummer af *Jacobseniana*. Artiklen er skrevet af Mogens Pahuus, der er professor emeritus ved Institut for læring og filosofi, Aalborg Universitet. Han har især skrevet om livsfilosofi og livsfilosofiske forfatterskabsanalyser i bl.a. J. P. Jacobsens forfatterskab. Seneste bog er *Litteratur og billedkunst – i livsfilosofisk belysning*.

Den næste artikel behandler også en billedkunstners optagethed af J. P. Jacobsen, i dette tilfælde Emil Noldes. *Her burde stå roser!* har Nina Hobolth kaldt sin artikel. Det er en bearbejdning af hendes foredrag ved J. P. Jacobsen Selskabets generalforsamling i 2012. Nina Hobolth er seniorforsker og mag.art. i kunsthistorie og inspektør ved Nordjyllands Kunstmuseum 1980-85, leder af Randers Kunstmuseum 1985-89, direktør for Nordjyllands Kunstmuseum 1989-2010.

Gyldendals udgivelse af *Mogens og andre noveller* i 2012 har givet anledning til de næste to artikler. Jørn Erslev Andersens artikel *Jørgensens Jacobsen* er en egentlig anmeldelse med udgangspunkt i forordet, mens Hans Mortensens artikel *Der burde have været roser* har fokus på Jacobsens forfatterskab og hans tilknytning til Thisted. Sidstnævnte artikel blev bragt i Weekendavisen 21. december 2012. Jørn Erslev Andersen er lektor i æstetik, kultur og litteratur ved Aarhus Universitet og en stor kender af J. P. Jacobsens forfatterskab, udgav i 2012 antologien *Sansning og erkendelse. Æstetikhistoriske grundtekster fra Baumgarten til Kant* og er med i bestyrelsen af J. P. Jacobsen Selskabet og i redaktionen af *Jacobseniana*. Hans Mortensen er journalist og forfatter. Han har jyske rødder og startede sin journalistiske karriere i 1989 på TV/Midt-Vest. Fra 2002 har han været politisk rapportør

på Weekendavisen. I 2009 udgav han *Dét, Svend mener er...* – en interviewbog med Svend Auken. Hans Mortensen fik i 2010 tildelt Gyldendals faglitterære pris.

I artiklen *Botanik, Blomst, Boborelle...* introducerer Else Bisgaard i en kort causerende form Jacobsens brug af planter og blomster i litteraturen. Her er fokus på kunsten at lade det historisk-botaniske og det sprogligt-æstetiske gå op i en højere enhed. En eftermiddag i en victoriansk have og i selskab med Jacobsens blomster gik det litterære, det sproglige og det sanselige op i en højere enhed. Else Bisgaard er lektor i dansk og religion og medlem af bestyrelsen for J. P. Jacobsen Selskabet. Herefter gengives Holbergs *Epistel 89*, hvor han omtaler mødet med Marie Grubbe. *Jacobseniana* slutter denne gang med en skematisk oversigt over de vigtigste opholdssteder i forfatterens liv.

Redaktionen

Gudmund Hentzes illustrationer til *Fru Marie Grubbe* (1909)

Jeg gætter på, at de fleste nutidige læsere oplever Hentzes illustrationer og øvrige udstyr til Gyldendals 1909-udgave af *Fru Marie Grubbe* som udpræget dekorative og derfor uden større interesse i en tid, hvor man ikke længere bruger det at gøre bøger dekorative. Og det er da også rigtigt, at visse elementer virker meget gammeldags. Det gælder især de to dekorationer, som indrammer hvert kapitel med et renæssanceagtigt-barokt præget mønster (undertiden indrammende et lille billede) og med et forsiret initialbogstav samt enkelte dekorationer til markering et nyt afsnit. Men det har jo netop også været Hentzes mening dermed at mime bogens karakter af pastiche – at mime dens 1600-1700 tals sprogbrug og sprogtone, for sådan så smukke bøger ud dengang.

Selve de 12 helsides illustrationer udstråler en anden form for fremtidethed. De er jo nemlig fremstillet i en stil, der var moderne omkring år 1900. De repræsenterer en form for jugend-stil (med den tyske betegnelse) eller art nouveau-stil (den franske) eller modern style (den engelske) eller skønvirke-stil (den danske).

Faktisk er Hentzes stil en nok så selvstændig udformning af denne mode. Han er tydeligvis inspireret af nogle af de engelske prærafaelitter, men også direkte af den tidlige renæssances mestre og ikke mindst af Audrey Beardsley. Ligesom dem søger han et gennemformet billede, som skal fremtræde som et træsnit og derved skabe et trykpræget billede, som er i pagt med typografiens bogstavtryk. Men han adskiller sig fra jugendstil-kunstnerne ved at nedtone plan-teformen, og han er også karskere – mindre dekadent – end både prærafaelitter og Beardsley.

J · P · JACOBSEN

FRU MARIE GRUBBE

*INTERJÖRER FRÅ
DET · SJUETJÄNDE
ÅRHUNDREDE*

S.B.

N.º F.

1909

*GYLDENDALSKE BOKHANDEL NORDSK FORLAG
KÖBENHAVN — — — KRISTIANIA*

Det udpræget stilmæssige i Hentzes illustrationer har nok for os i dag en tendens til at overskygge, hvor kongeniale og oplysende disse illustrationer faktisk er i forhold til Jacobsens menneskesyn og livsforståelse. Det centrale for Jacobsen i denne bog har jo ikke været at skrive en historisk roman eller at lave en pastiche, men at formidle en forståelse af mennesket og de menneskelige muligheder. Jacobsen har i hvert fald *også* valgt det historiske og pastichen for gennem denne Entfremdung at give læseren mulighed for klarere at få øje for fundamentale træk i det menneskelige. Derfor mener jeg også, at Hentze med sin stilmæssige form for Entfremdung har skabt illustrationer, som fremmer forståelsen af Jacobsens værk. Det skal jeg søge at påvise i det følgende.

Det første billede (s. 5) fremstiller den 14-årige Marie, der sidder og fantaserer i løvstuen i haven på Tjele. Den dagdrømmende længsel efter det intense og opfyldende liv er et centralt element i bogens skildring af Marie, og det kommer godt til udtryk i billedet i form af det rige fletværk af løv, der udgør løvstuen, og i vældet af rosenblade på bordet, som Marie køler sine arme i. Dette billede må sammenholdes for det første med billede 4 (s. 111), hvor den 20-årige Marie er blevet forladt af sin første mand Ulrik Frederik Gyldenløve, der keder sig og derfor er rejst til Spanien for at opleve eventyr. Her genoptager Marie i sin forladthed fantasilivet, og billedet giver med sin fremstilling af den så godt som nøgne unge kvinde et klart indtryk af, at fantasierne nu – hvor Marie ikke længere er uskyldig – er blevet mere kropsligt-erotiske.

For det andet må billede 1 sammenstilles med billede 9 (s. 198), hvor Marie efter ægteskabets forlis er vendt tilbage til Tjele og har giftet sig med den nærige Palle Dyre, og hvor Marie fremstilles sammen med sin far og sin mand i løvstuen. På dette billede er løvet ganske ribbet for blade, sådan som også Marie er ribbet for alle forhåbninger om det opfyldte liv. I stedet for hengiver hun sig til *»en higende attrå efter livets gode ting, et kraftigt velbehag ved mad og drikke, ved bløde*

Billede 1, side 5.

Billede 2, side 29.

sæder og ved bløde lejer, en vellystig fryd ved bedøvende, krydrede dufte og et hverken smagbehersket eller skønhedsadlet hang til pragt«, og hun er »bleven fyldig og bleg« og med »en dvælende lathed over alle hendes bevægelser« (s. 201). Denne afgørende kontrast i bogen er blevet tydeliggjort ved, at Hentze lader samværet mellem den modne Marie og de to mænd udspille sig i løvstuen (noget vi ikke hører noget om i bogen).

En anden kontrast til billede 1 fremstilles i billede 2 (s. 29), hvor det begivenhedsløse liv på Tjele modstilles det bevægede og voldsomme liv, Marie møder i København, idet den fjortenårige Marie ankommer til byen, netop da krigen med Sverige tager sin begyndelse, og byen netop er ved at blive belejret, hvorfor områderne uden for volden brændes af. På billedet ser man netop voldene og flammerne oven over disse og de angste og forvirrede mennesker mellem voldene og husene.

Historien om Marie Grubbe er jo for en stor del historien om hendes forhold til mændene. Med sin livstørst og higen efter det intense og store i tilværelsen stiller hun store forventninger til de mænd, hun tiltrækkes af og kommer til at elske. Derfor er det da også disse mænd, der figurerer i bogens øvrige billeder. Den første er krigshelten Ulrik Christian Gyldenløve, som hun betages af, men hvor hun totalt desillusioneres, da han på sit dødsleje lystent griber efter hende (billede 3 s. 67): »O, når det var enden på al storhed: en trælleagtig klynken, et lystent vanvid og knælende angst, o, så var der ingen storhed« (s. 78). Den næste mand i Maries liv er Ulrik Frederik, som hun som sagt bliver gift med. Med ham går det ikke bedre. På billede 6 (s. 131) overrasker Marie Ulrik Frederik sammen med skøgen Karen, og det er jo netop Ulrik Frederiks svigt, der får hende til at søge tilbage til sin far og gifte sig med Palle Dyre, noget hun gør, ikke

Billede 3, side 67.

Billede 4, side 111.

Billede 5, side 125.

fordi hun elsker ham, men for at få mere selvstændighed i forhold til sin far. Men forinden har hun stiftet bekendtskab med Daniel, den vanføre købmand, der fuldkommen uden håb om gengældt kærlighed tilbyder Marie (billede 5, s. 125), og hendes svoger Sti Høg, hvis tilbedelse i en kortere periode gengældes af Marie, men som også viser sig at være: ikke blot ikke nogen helt, men ikke engang en mand (billede 7, s. 183). Endelig er der betagelsen af den gyldne Remigius, men denne dræbes – ganske meningsløst – ved et styrt med hesten (billede 8, s. 193).

Efter »fulde seksten lange år« (s. 196) i et »aldeles begivenhedsløst ægteskab« med justitsråd Palle Dyre kommer så den afgørende vending i Maries liv, da hun får blik for staldkarlen Søren, først da han redder hestene ud af den brændende stald på Tjele, og dernæst da hun tilfældigt ser Søren, der hviler sig under høhøsten: *»Hun blev længe stående, stirrende på hans store, regelmæssige træk, på hans brede, kraftigt åndende bryst og hans mørke, storårede hænder, som han havde foldet over sit hoved«* (billede 10, s. 205). Da Søren for hendes skyld viser sig at ville gøre hvad som helst (også skyde et andet menneske), forbinder hun sig fuldstændigt med ham og følger ham ud i et ganske andet miljø, fattige forhold, hvor hun endog tåler, at han – som det er almindeligt i det lag, han tilhører – revser hendes korporligt, da hun har forhindret ham i at drikke med rakkeren i Århus (billede 11, s. 233), hvor vi ser Marie på værtshus hengivent bøje sig over Søren.

Marie får hen ved 30 år sammen med Søren – *»rask og rørig, arbejdsfær og arbejdsmunter«*. På det sidste billede ser vi hende på dødslejet (billede 12, s. 243). Billedet indikerer – med sin fremstilling af det enkle, sparsomt udstyrede men velordnede og harmonisk indrettede værelse, som markant står i kontrast til alle de tidligere billeder af interiører (stuebilleder), som gengiver rige og prægtige værelser – at Marie er nået frem til afklaring og til livsopfyldelse. Nok har hendes liv været en social deroute, men hun er nået frem til det egentlige i livet.

Billede 6, side 131.

Billede 7, side 183.

Som det vil være fremgået, mener jeg, at Hentze har en god og dybtgående forståelse af Jacobsens værk. Det er Marie, der er den helt centrale person i bogen, og hun er derfor med på samtlige billeder med undtagelse af to: nemlig billede 2 af det belejrede København og billede 8 af den gyldne Remigius. På de første tre billeder af Marie (1, 3 og 4) er det den helt purunge Marie, vi ser. På de næste tre billeder (5, 6 og 7) ser vi den unge kvinde, der med sin livsforventning og stolthed ikke giver køb på noget. Og så kommer kontrasten i billede 9, hvor Marie i ægteskabet med Palle Dyre er blevet degraderet: »Marie sløvedes derved, og alt det blomsterfine, duftende og fagre, der hidtil i frodige, vistnok ustyrlige og tit barokke arabesker havde slynget sig gennem hendes liv, det visned bort og døde døden. Råhed i tanker som i tale, en plump og trælesindet tvivl om det ædle og store, og en fræk foragt for sig selv, det havde disse seksten tjeleår bragt hende« (s. 201). – I

forbifarten kan det bemærkes, at det meget vel kan have været denne passage, der har givet Hentze ideen til billedet af Marie, manden og faderen i den visne løvstue. – Endelig er der så de sidste tre billeder, hvor Marie er sammen med Søren (10 og 11) (og hvor hun dør sin afklarede død – 12).

Denne tredeling understreges af, at de første tre mænd i hendes liv (Ulrik Christian (billede 3), Ulrik Frederik (6) og Sti Høg (7) fremstilles i deres svigten. Heroverfor står først og fremmest Søren (10 og 11). Og her over for står også den gyldne Remigius (8), der fremstilles som en mand, der af skæbnen – og ikke gennem eget svigt – er dømt til ikke at kunne bringe Marie livsopfyldelse.

Naturligvis kunne Hentze have valgt at fremstille andre situationer i bogen. Han har valgt ikke at skildre de fire måske mest dramatiske situationer – nemlig Maries ubevidste drabsforsøg på Ulrik

Billede 8, side 193.

Billede 9, side 199.

Billede 10, side 205.

Billede 11, side 233.

Frederik, Sti Høgs slagsmål med mændene i Lybeck, Sørens redning af hestene under branden på Tjele og Sørens mordforsøg på Anne Trinderup (for at bevise sin kærlighed til Marie), og det tror jeg er et klogt fravalg. Illustrationer må nemlig i almindelighed ikke forsøge at konkurrere med teksten, men skal snarere have form af et akkompagnement til teksten, som fremhæver de skiftende grundstemninger i bogen og i bogens hovedperson.

Når Jacobsens roman i undertitlen er blevet benævnt »*Interiører fra det syttende århundrede*«, så ligger der heri primært, at bogen er bygget op omkring bestemte situationer og episoder i løbet af hovedpersonens liv, hvor alt det mellemliggende kun omtales kort. Det lægger op til, at illustrationerne på tilsvarende måde hver for sig fokuserer på en bestemt episode med sin særegne stemning. Og netop sådan er hvert billede bygget op. Der er en afsluttethed over

Billede 12, side 243.

hvert af disse helsidesbilleder, som understreges af den dekorerede bort omkring billedet. »Interiører« kan dog også betegne indendørs scenerier (i modsætning til interiører) og det er måske også en del af den betydning, Jacobsen lægger i ordet. I alle fald er det interiøragtige i denne betydning fremtrædende i illustrationerne. Foruden de to løvstuebilleder (1 og 9) er 3, 4, 7, 11 og 12 regulære interiører. Derved fremtræder i øvrigt også udendørsbillederne som i særlig grad kontrasterende i forhold til interiørene og med en betydningsmæssig ladethed, hvad angår himlen: på billede 2 er den flammefyldte himmel symbolsk for det ødelæggende i tilværelsen, og på billede 10 får himlen i særlig grad karakter af det åbne, der korresponderer med det åbnende og mulighedsfyldte, som kommer ind i Maries liv gennem mødet med Søren.

Hvad angår de egentlige interiører, er der tale om en oplysende kontrast mellem førstedelens inderbilleder (3, 4 og 7), som er præget af pragt og overfyldthed, og billederne fra samlivet med Søren (11 og 12), som er præget af det fattigt-spartanske. Tanken er naturligvis at betone, at ydre pragt kan dække over indre armod, mens det spartanske er helt foreneligt med indre kraft og storhed.

Jeg vil slutte med at anbefale de Jacobsen-interesserede at unde sig selv en genlæsning af Fru Marie Grubbe i Hentze-udgaven fra 1909. Et værk som Jacobsens bliver man aldrig færdig med, og det vedbliver at gøre indtryk. Men Hentzes illustrationer og bogudstyr vil – tror jeg – medvirke til, at man får beriget sit hidtidige indtryk af værket.

Nina Hobolth

Her burde stå roser!

J. P. Jacobsen og Emil Nolde

Foto: Klaus Madsen

At ovenstående citat – inspireret af den første sætning i en novelle af J. P. Jacobsen – ikke er helt korrekt, vækker muligvis kenderens irritation; men i en broget verden er det ofte sådan, at kunstneriske lån og citater ikke overtages direkte, men vrides og omskrives ud fra lånerens særlige perspektiv og interesse. Således forholder det sig også med denne artikels hovedpersoner Emil og Ada Nolde, der i 1921 foretog en »pilgrimsrejse« til Thisted og J. P. Jacobsens grav. Artiklens hovedsigte er at belyse, hvorfor J. P. Jacobsen to gange

bliver fremhævet i Emil Noldes erindringsbøger, der ellers er præget af sparsom »namedropping« og heltedyrkelse.

Emil Nolde (1867-1956) rummede som kunstner en række modstridende træk: Han var på én og samme tid naturbegeistret og fantast, traditionsdyrkende og modernist. I Noldes værker og i hans erindringer kan man følge den udvikling, han måtte gennemleve for at finde frem til sit eget unikke kunstsprog. De første mange år – indtil Nolde var omkring de 40 år gammel – var »kamp-år«, dén titel, han ganske symptomatisk gav den anden af sine fire erindringsbøger.

I: Kunstnerdrømme

Emil Nolde blev født på moderens slægtsgård i landsbyen Nolde øst for Tønder. Hans far, der var streng, retscaffen og dybt religiøs, kunne ikke acceptere, at sønnen allerede fra sin tidlige ungdom ønskede at blive billedkunstner. Denne manglende forståelse for Noldes kunstneriske evner og sindelag har givetvis forsinket og vanskeliggjort hans udvikling. Kompromiset mellem far og søn – da selv faren kunne se, at sønnen ikke egnede sig til landbrugsarbejde – blev, at han kom i lære som træskærer i Flensborg hos den dygtige møbelsnedker Heinrich Sauermann, der både havde fabrik og fagskole. I forbindelse med uddannelsen modtog Nolde aftenundervisning i maling og om søndagen undervisning i håndværkstegning. Han omtaler selv at han elskede at tegne, »særligt gerne tegnede jeg arabesker fra gamle møbler og kirkeinventar«.

Sin mor omtaler Nolde således: *»Min mor var kærlig, smuk og god. Hun holdt især af smukke ting og tog sig meget af blomsterne i haven. Og i den solfyldte stue stod der altid smukt arrangerede blomsterskåle på det ovale bord, og lange evighedsranker strålede ud til alle sider.«* Han fortæller endvidere: *»Min mor opbevarede de smukkeste hvergarmsbroderier i grønt og hvidt, og hun ejede de fineste kniplingsarbejder fra Tønder og håndvævede blå, røde og lilla stoffer, gennemvævet med silke. Hun bar undertiden selv den slags klæder. »Nå, hvad siger du, kan du lide dem?« spurgte hun mig. »Ja,*

mor», og jeg tror virkelig at alt dette har været af stor værdi for mig. Al den skønhed jeg har oplevet som dreng må have haft sin virkning.»

Allerede fra barndommen var Nolde stærkt knyttet til sin hjemstavn, også marsken, hvor hans far – som var friser – kom fra.

I sine teenageår kopierede Nolde gerne fra eventyr- og historiebøger, *»altid sad jeg og tegnede og maled«*; bl.a. tegnede han i 1882 den for protestantiske kristne så centrale scene på civil ulydighed, nemlig da Luther slog sine teser op på kirkedøren i Wittenberg. I sine erindringer beskriver Nolde, hvordan han sad oppe i høet og *»tænkte og drømte --- ofte op i det ekstatiske! --- om at blive missionær. Biblen betød meget.»* Sammenkoblingen af det sansede nærvær og længslen væk for at udrette noget, der var større end dagligdagens trummerum, er en lede-tråd i Noldes liv. Denne trang findes selvfølgelig hos de fleste unge mennesker, men hos Nolde forstærkedes udlængslen af på den ene side faderens uforsonlige forventninger om pligtfølelse og loyalitet og på den anden side moderens æstetisk-kunstneriske sindelag, der knyttede hende og sønnen stærkt sammen i en gensidig forståelse.

Mens Nolde i årene 1884-88 opholdt sig i Flensborg, traf han jævnaldrende kammerater, der *»filosoferer, læser aviser og tidsskrifter, er optaget af teatret«* --- og Nolde tog imod de nye impulser med begejstring. Efter endt læretid var der stadig drømmen om at få en billedkunstnerisk uddannelse. *»Jeg nærede en stærk trang til at udtrykke mig kunstnerisk frit. Men det gik ikke an, for min far var af den mening, at fire læreår måtte være nok, og nu måtte jeg se at komme videre med træskærerarbejdet på basis af det, jeg havde lært.»* Så Nolde fik i 1888-89 fabriksarbejde som træskærer i Karlsruhe; om dagen stod han ved træskærerbænken, men *»om natten arbejdede jeg videre i drømme. Med en fanatikers energi indstillede jeg mig på noget højere.»* Han fulgte den lokale kunsthåndværkerskoles aften- og dagkurser, hvor han tegnede ornamenter, gipshoveder og opstillinger. I sommeren 1889 udførte han forlæg til titelblad og frontispice i skolens festskrift: Pennetegninger med en overdådighed af figurationer, fra antikke gudinder

over pager og eroter til blomstergrene, sommerfugle og træskærerier i piedestaler og søjler.

Og så kom der flere barske vandreår for Nolde, der måtte søge arbejde, hvor han kunne få det, og som levede under kummerlige kår i storbyernes fabrikskvarterer. Selvom han udover træskærerarbejdet også tegnede møbler for anerkendte møbelfabrikker (med gesvejsninger og krummelurer som det hørte sig til i samtidens historicerende møbelstil), måtte han i 1891 tage hjem fra Berlin med tuberkulose og restitueres over en længere periode.

Men så oplevede Nolde endelig lidt medgang: I et stort ansøgerfelt blev han, især på grund af sine fortræffelige evner som tegner, fortrukket til stillingen som lærer i mønstertegning på Kunsthåndværkerskolen/Kunstindustrimuseet i St. Gallen i Schweiz. Her boede han i årene 1892-98, og selvom han klagede over stedets indskrænkethed, og selvom hans undervisning koncentrerede sig om at lære eleverne at tegne udkast og forlæg til datidens populære ornamenterige møbler, så blev St.Gallen-årene også oplevelsesrige og inspirerende. Friluftslivet i bjergene og venskaber med mennesker, der var optaget af litteratur og billedkunst, holdt hans drømme om det frie kunstnerliv ved lige, selvom det kunne føles trangt: *»Jeg var seks år i denne småbysatmosfære, hvor jeg ikke kunne få lukket op for de kræfter, der rørte sig i mig. Men fejlen lå måske i høj grad hos mig selv, – jeg var ung, kejtet og verdensfjern.«*

Når Nolde søgte væk fra lilleput-byen, var alle veje lukkede, – også da han søgte tilbage til Karlsruhe, hvor han var blevet meget inspireret af sin lærer Max Längers dyre- og blomsterfremstillinger. Fra en traditionel historicistisk stil begyndte Nolde nu at lade sig inspirere af en friere og enklere stregføring, af jugendstilens grafiske slyng. Det er som om samtidens – 90'ernes – eget formsprog pludselig når frem til den myreflittige træskærer og tegner, der i selvopholdelsesdrift og pligtfølelse ikke tidligere har haft overskud til at se udover tidens populære historicisme-mode; i St. Gallen var der – via

bøger, tidsskrifter og kunstsamlinger – mulighed, tid og overskud til at stifte bekendtskab med tidens strømninger og at diskutere de nye kunstudtryk med venner og bekendte.

»Hidtil havde jeg, som så mange andre drenge, ikke slugt andet end et par kulørte indianerfortællinger og en tyk og gruopvækkende søroverroman. Bøger af jævn kvalitet havde jeg ikke lyst til at læse nu, dels kunne mine øjne ikke tåle ret meget, og dels var jeg kræsen«, skrev Nolde om sine læsevaner i St. Gallen.

For her mødte Nolde litteraten Max Wittner: *»Min senere ven Max Wittner var jøde og noget ældre end jeg. Af udseende og væsen mørk, varm, klog – og meget god imod mig. I nogle år betød vi meget for hinanden. Jeg elskede, når han talte om Knut Hamsun, Jonas Lie eller Maxim Gorki, og når han læste op for mig af deres værker. Da han hørte, at min far hed Niels til fornavn, blev han helt bevæget, fordi han aldrig personlig var stødt på det navn, men holdt så meget af J. P. Jacobsens bog »Niels Lyhne«, som han havde læst igen og igen.«*

J. P. Jacobsens forfatterskab blev i årene 1885–1915 – som en del af en overvældende interesse for nordisk litteratur i Tyskland, Østrig og altså også det tysktalende/kosmopolitiske Schweiz – oversat, læst, diskuteret og værdsat ud fra samtidens problemstillinger, herunder naturligvis naturvidenskabens betydning samt religiøse, eksistentielle og psykologiske spørgsmål. Dette er helt i overensstemmelse med Noldes oplevelse af, at han i St. Gallen – i modsætning til tidligere – var blevet »kræsen« i sit valg af litteratur. *»J. P. Jacobsens popularitet i Tyskland og Østrig, hans indflydelse ikke alene på kunstnere og forfattere, men også på et bredere litterært interesseret publikum, var så omfattende, at man i dag har svært ved at fatte det«*, skriver den danske litteraturforsker Bengt Algot Sørensen, og østrigeren Stefan Grossmann opsummerede det i Tilskueren i 1917 således: *»Tyskernes første og stærkeste danske oplevelse hed Jens Peter Jacobsen... Niels Lyhne var for os unge mennesker ikke bare den moderne udviklingsroman, – den betød mere for os: Den var vores lærebog i sensibilitet.«*

Museumsdirektør Manfred Reuther, der har skrevet en bog om Noldes ungdomsår og kunstneriske udvikling, konstaterer følgende: *»Bogen om Niels Lyhne udkom... i 1889 på tysk og fik en enorm indflydelse. Næppe en tysk forfatter fra århundredskiftet forblev uberørt. Den måde, hvorpå Nolde gengiver sin samtale med Wittner, vidner om, hvor dybt et indtryk hovedpersonens (altså Niels Lyhnes) ateistiske grundholdning og tankegods har gjort på ham.«* Reuther stiller spørgsmålstejn ved, hvor mange af samtidens skønlitterære og filosofiske værker Nolde selv har læst, men fremhæver, at Nolde igennem årene var stærkt optaget af den religionskritik og -debat, der bølgede frem og tilbage. Wittners fritænkning forholdt Nolde sig til ved at modstille den med sin egen »barnlige gudstro«, med en tro på en fælles »ur-religion over alle religioner« (i forlængelse af Noldes store interesse for primitive religioner i andre verdensdele); i romanfiguren Niels Lyhne så Nolde genspejlinger af sine egne fantasterier, – både i spørgsmålet om hvordan drøm og virkelighed kan komme overens og i den udfordring, det er at påtage sig den absolutte eksistentielle ensomhed. Disse udfordringer kendte Nolde fra sit eget væsen og fra sine uafrystelige forestillinger om kunstnerkaldet.

I sin fritid arbejdede Nolde videre med arkaiserende og natursværmeriske emner, inspireret af den romantisk-symbolistiske Arnold Böcklin (1827-1901), der var schweizer af fødsel, men mest opholdt sig i Italien. Landskaber og anekdotiske fremstillinger af tritoner og nereider i erotiske tableauer, i spøgefulde skovscenerier og under mystiske klippeformationer tegner og maler Nolde i en munter og frigjort stil, – det er mere genrestykker end højromantik. Det går godt i spænd med de mere groteske skildringer, han udfører af mennesketyper omkring sig, af bjergtinderne som trolde- og genrekarikaturer og af de myresmå, men kæphøje bjergvandrere i den storladne natur. Naturskønhed og fortælleglæde går hånd i hånd i mange af de tegninger og akvareller, Nolde udfører i sin fritid. Samtidig er han en dygtig og skattet lærer på skolen. Men alligevel skriver han i sine erindringer: *»Jeg blev træt af skolen. Min evige grublen*

gik ud over mit arbejde og min åndsnærværelse. ...Jeg fór omkring som et stykke jaget vildt og fandt kun trøst i den forestilling, at kunstnernaturer aldrig er lykkelige.» Identifikationen med Niels Lyhnes frustrerende kunstnerbestræbelser lå lige for, og Max Wittners litteraturvalg har ramt plet i forhold til Noldes eget sjæleliv.

Mens Nolde boede i St. Gallen, kunne han foretage hyppige rejser til München, hvor han fik kontakt med det fra foråret 1896 udgivne tidsskrift »Jugend«. Han fik optaget flere tegninger og trykt sine bjergpostkort. Der findes desuden fra Noldes hånd flere udkast til forsideillustrationer, som viser den inspiration fra den stiliserede blomster-stil, hvis navn tidsskriftet bar (på dansk: skønvirke), men han var også optaget af symbolismens stemningsmaleri, som det ses i en akvarel med orangerød himmel, sneklædte bjergtinder, et vand-spejl, der reflekterer himlens rødgule skær og en sort-grøn skovbevoksning, der giver det farvestærke sceneri et dramatisk præg.

Bjergmotiver og landskaber i akvarel samt tegninger i blyant og pen flød fra Noldes hånd, men en »Solopgang« i akvarel, udført i 1895, skilte sig ud: *»Jeg havde lavet en lille beskeden akvarel af en sol, der stiger op mellem trykkende skyer. Længe stod den på mit skrivebord, jeg må have set på den 1000 gange. Den virkede på mig som en ledestjerne, fordi den glædede mig sådan. Men det lykkedes mig ikke at lave et billede mere af den slags. Anede jeg mon den lange vej, der var at tilbagelægge fra den overfladisk aftegnede naturglæde – sådan som mine akvareller med landskaber alle var kommet til verden – og til den frie, kunstneriske skaben, der kommer indefra? Denne farlige, himmelstræbende vej mellem tåge og skyer, denne læggen al sin dynamiske kraft i værket, er kun en sag for den kunstner, som har fået en produktiv fantasi og en naturlig hukommelse i vuggegave. ... En blomstrende fantasi kan vinde og betvinge en hel verden.«*

I årene 1895-96 udførte Nolde for første gang et maleri, et motiv af »Bjergtrolde«, som sidder i en hytte og fortæller hinanden skrøner. Han sendte det til den årlige censurerede udstilling i München, men værket blev – til hans kolossale skuffelse – afvist. Atter mødte Nolde

modgang, men nu viste der sig overraskende nok en økonomisk udvej: De mange små tegninger og gouacher af bjergtoppe, humoristisk fortegnet som trolde eller »menneskeliggjorte« efter deres navne som Jomfruen, Munken osv. – lod han trykke som farvepostkortserier og annonceret til salg via dagbladene. Det blev en kæmpe succes, der efter sigende på ganske få dage gjorde Nolde til en holden mand: 25.000 schweizer-franc og muligheden for at forsøge sig med det frie kunstnerliv!

Det blev igen til et par år med rejser og forsøg på at finde sig til rette: I München blev han afvist som elev på Kunstakademiet af den førende symbolistiske maler Franz Stuck (hvad kunne det ellers ikke være blevet til!), men så blev det til flere vandreår og sporadisk privatundervisning i München og Paris.

I Paris i foråret 1900 mødte Nolde et par unge tyske kunstnere, Paula Modersohn Becker og Clara Westhoff, der kom fra kunstnerkolonien Worpswede nordøst for Bremen. Nolde omtaler i sine erindringer, hvordan Clara Westhoff kort efter bliver gift med forfatteren Rainer Marie Rilke. Nolde traf ikke selv Rilke, men med de kontakter Nolde i årene 1896-97 havde til forlagskredse i München, ville det være mærkværdigt, hvis ikke han både hørte om og ved selvsyn stiftede bekendtskab med pragtudgivelsen af J. P. Jacobsens samlede værker på tysk 1898-99, udgivet af forlaget Eugen Diederichs, med vignetter, ornamenter og tekstillustrationer af tidens mest fremtrædende kunstnere, bl.a. Heinrich Vogeler – også medlem af Worpswede-kunstnerkredsen og en nær ven af Rilke. Igen en konstatering af, hvordan J. P. Jacobsens forfatterskab var »på alles læber«; interessen blev holdt ved lige i de kommende år via Rilkes engagement og fordybelse i Jacobsens digtning.

Men Nolde var ved århundredskiftet ved at lægge skønvirkestilen bag sig; hans uro og stadige søgen efter et personligt udtryk førte ham mod Danmark, mod øst og vest, mod København og Lild Strand. En forklaring på at han rejste nordpå var, at han ville opsøge

danske kunstnere som J. F. Willumsen, Vilhelm Hammershøi og brødrene Skovgaard for at interviewe dem til tyske tidsskrifter (hvad der ikke blev til noget), men der er også blevet argumenteret for, at han gennem sin dansksindede, kunstnerisk begavede mor opfattede Danmark som et land, der kunne støtte og styrke ham i hans ukuelige kunstnerdrømme.

Det blev et par hårde år, hvor pengene fra postkortsalget var ved at slippe op: *»Denne vinter 1900-1901 i København var jeg fortvivlet ...jeg begravede mig i grublerier.«* Da Nolde i sommeren 1901 drog til Lild Strand ved Vesterhavet, følte han, at *»Det var vanskeligt for mig at finde min egen stil. Farverne adlød mig ikke. Lange ture gik jeg...«*. Men inden afrejsen til Lild Strand havde Nolde truffet den unge Ada Vilstrup, der ville være skuespillerinde og havde taget timer hos Herman Bang.

Vi kender historien om Ada og Emils lykke, – de blev gift i februar 1902, og ved brylluppet skiftede Emil efternavnet Hansen ud med navnet på sit fødested, Nolde. Det, Nolde blandt utallige lovprisninger og kærlighedsytringer om Ada til det sidste stadig kunne forundres over, var, at hun i ham *»så det usædvanlige, hvor andre så en særling!«*

Ada Nolde skrev i 1935 en lille erindringsskitse til Vilstrup-Fondet, et fond, der hjalp (og hjælper) Vilstrup-klanens medlemmer igennem barske tider. Her fremhæver hun især, at hjemmet – efter faderens død, da den trygge barndom er forbi, og moderen med en stor børneflokk flytter til København – er meget musikinteressert, men også teater og litteratur har spillet en stor rolle. Nolde møder altså den samme form for »borgerlig« dannelses, som hos Max Wittner o.a. i St. Gallen, – dog ikke konformt, men tilsat et vist mål af uregerligt bohemeliv og fordomsfri adfærd. I en sådan kreds har Georg Brandes brandtaler og Herman Bangs skrifter været en del af familiens samtaleemner – med J. P. Jacobsens forfatterskab som en helt uomgængelig del af tidens læsestof.

Uden penge, men med viljen til at leve af kærlighed og kildevand gik Emil og Ada nogle vanskelige år i møde. Fattigdom, sult og isolation – bl.a. et liv næsten uden bøger, præger de første år, der tilbringes om vinteren i Berlin, om sommeren på Als. Nolde erindrede: *»I mit stille sind rasede en kamp, et fortvivlelsens mod, og det skete undertiden, at djævelsk spottende tanker og spørgsmål kom snigende: Havde jeg mon overset en evne hos mig selv? Kunne jeg udtrykke noget i ord, som havde værdi? ...Jeg følte mig rig på følelser, men fattig på tanker, og det var godt – for maler var jeg – også selvom der ikke var noget, der ville tage form.«* Og videre: *»Jeg havde gennempløjet den fremherskende franske impressionisme, jeg var indfanget af fremmede ideer. Jeg trængte efter at opnå et selvstændigt kunstnerisk syn – men hvad skulle det gå ud på?«*

Alle disse grublerier medførte, at Nolde malede billedet »En fritænder« i 1906: *»Jeg malede »Fritænderen«. Luften bagved var fnugget, figurerne blot malet med enkle strøg, grunden med parallellinjer. Midt i billedet står »Fritænderen«. Ros fra venstre, kritik og dadel fra højre, - intet berører ham. Denne figur i midten skulle vel være mig selv. Jeg vendte billedet ind mod væggen, ville ikke vise det til nogen, heller ikke selv se det. ...I maleriet ville jeg altid gerne nå dertil, at farverne via mig som maler fremstod så logisk på lærredet, som naturen selv danner sit billede, som malm og krystaller bliver til, som mos og alger vokser frem, som blomsten udfolder sig og lever under solens stråler. ...Foran et tomt lærred stod jeg som mellem ulykke og lykke. Et forfejlet billede hensatte mig i fortvivlelse. Sjæleligt-åndeligt følelsesliv, skabende gennemlevet, gav mig den kunst, der gjorde mig lykkelig. ...Kun famlende var mine forsøg på at føre linjen fra »Fritænderen« videre – nu kunne jeg godt lide dette billede.«* Denne gribende skildring af Noldes kamp med sine kunstneriske udtryk finder sted netop omkring motivet af en fritænder, – en, der står alene og kapper de konventionelle bånd af religiøs og kunstnerisk art for at opnå frihed og råderum. Når ros (læs: anerkendelse og forståelse for det kunstneriske udtryk) modsvares af kritik og dadel (læs: negativ respons og bebrejdelser), så har den »ærlige« fritænder kun den mulighed at finde sin egen vej

– hinsides ros og dadel, men for ham udtrykksfuldt sandfærdig. Niels Lyhne og hans kamp med tilværelsen har ligget et sted i Noldes sind i disse år, både hvad angår kunstnerrollen, og hvad angår den religiøse versus den ateistiske livsanskuelse.

II: Rejsen til Thisted

Det tog mange år, inden Nolde – som det er udtrykt – var i »smult vande« og kunne klare dagen og vejen som fri billedkunstner. Kendere og samlere begyndte at værdsætte hans stadig mere ekspressive stil omkring det tidspunkt, hvor han malede »En fritænker«, og også det første museumssalg skete i 1906. At Nolde begyndte at arbejde med grafik og omgående fik succes, hjalp også på økonomien. Men det egentlige gennembrud skete i sommeren 1909 på Als, da Nolde i ekstase malede sine første religiøse billeder.

Nolde fremhævede gang på gang, at de religiøse motiver viste sig fuldt færdige for ham, inden han malede dem. Det var »visioner«, som han nedfældede på lærredet med stærke, ublandede farver. Han er altså i begyndelsen af 40'erne, da han finder frem til sin »egenartede« stil – og det i en proces, hvor han var drevet helt ud i sygdom og hallucinationer. Det var åbenbart dét, der skulle til for at Nolde kunne kaste alt det, han i de forløbne år havde suget til sig, overbord: Det snørklede træskæreri, den ornamentale pennetegning, de naturromantiske scenerier og det impressionistiske farveflimmer. Tvivlen og den dermed forbundne søgen efter et »eget« udtryk var forløst i et udtryk, som skulle renses og filtreres så lidt som muligt. Ikke mindst Ada blev en vigtig beskytter af Noldes arbejdsfred, så han uforstyrret kunne fordybe sig i arbejdsprocesserne i atelieret, om vinteren i Berlin, om sommeren på Als (senere ved Møgeltønder og til sidst i Seebüll). Motiverne var mennesker og landskaber, teknikkerne maleri, tegning, træsnit, ætsninger og litografi. Noldes billedsprog er fortællende og dramatisk, uden detaljer og slebne former. Mennesker mødes og situationer opstår: Skænderier, sladder, erotik, glæde og

ekstase. Landskabs- og havbilleder illustrerer vejrligets og døgnets skiften, fra storm til stille, fra lyse sommerhimle til mørkstemte vinterlandskaber. Det er stemningsbilleder, hvor det naturalistiske og det psykologiske forenes i en dramatisk helhed.

Nazismens korstog imod degenereret kunst, hvor Noldes værker var blandt de mest forhadte, var endnu ikke at ane i horisonten, da Emil og Ada i 1921 drog op igennem Danmark for at dvæle ved nogle af de steder, der havde spillet en betydelig rolle i deres liv. Turen gik fra bopælen på Utenwarf ved Møgeltønder over Agger (Adas fødehjem) videre til Thisted, til J. P. Jacobsens grav, for at afrundes med et vennebesøg i Skive inden tilbageturen via Kiel.

»Hier müßten Rosen stehen!« sagte lieb meine Ada, – sådan skriver Nolde i erindringsbogen »Rejser – bandlysning-befrielse«. Hermed henviser Ada naturligvis til novellen »Fra Skitsebogen«, der blev trykt 1. gang i 1882 i »Ude og Hjemme«, hvor den første sætning lyder: »Der burde have været Roser«.

»Vi gjorde også holdt i Thisted, ved Jens Peter Jacobsens Grav, idet vi mindedes hans digtnings inderligt smukke Lyrik«. Det er altså ikke udelukkende romanforfatteren, men i højeste grad lyrikeren, der mindes.

Min personlige udlægning af denne korte omtale af turen til Thisted og den uforbeholdne beundring for J. P. Jacobsens digtning omfatter både prosa og lyrik, – men især er det en kærlighed til den kunstneriske tone, sproget, som J. P. Jacobsen udtrykte sig med. Emil Nolde gjorde sig aldrig til som intellektuel fortolker; men ramte et kunstnerisk formsprog ham rent og klart, så var det en opløftelse og en glæde.

Den hyldest, Ada og Emil Nolde viste J. P. Jacobsen ved at valfarte til Thisted, er usædvanlig. Noldes kunstnerskæbne var – som han selv så den – den ensommes kamp med omverden. Uforbeholden beundring for andres kunst udtrykkes sjældent, med mindre det drejer

sig om de gamle mestre som Mathias Grünewald og Rembrandt eller – for digtningens vedkommende – de islandske sagaer. Men er der noget, Nolde havde med sig fra barndommen, var det betydningen af »barndommens land«. Det var jo den væsentligste grund til, at han søgte tilbage til Nordslesvig og bosatte sig i marsklandet. Ada skriver i sine foromtalte erindringer: *»Mit fødehjem var Resen oppe ved Limfjorden, og ...jeg følte, da jeg i 1922 (sic) besøgte Resen for første gang, at der var min egentlige hjemstavn i denne skønne natur.«* Længslen efter at se barndommens land har kunnet kobles sammen med et besøg ved J. P. Jacobsens grav. Sprogets, billedkunstens og naturens rosenflor bærer på smukkeste måde vidnesbyrd om kunstens betydning og – med Adas ord: *»...med kunsten gav forsynet os det, der bar over alt og som er vores bidrag til fremtidens åndelige liv.«*

I testamentet fra 1946, der er gavebrevet fra Nolde-stiftelsen til eftertiden, udtrykker Ada og Emil Nolde ønsket om at Emil Noldes kunst *»må kunne danne en forståelsens bro mellem Skandinavien og Tyskland«*. Den kulturpolitiske hensigt er klar; men blandt kunstnere og intellektuelle var der allerede – som vi har set – igennem hele Noldes tid et frugtbart og inspirerende kendskab til nordisk kunst i Tyskland. Regnet blandt de største var J. P. Jacobsen – hans romaner, noveller og lyrik.

I den omfattende forskning i J. P. Jacobsens forfatterskab er der brugt vendingen »dänischer Phantastik«, fordi J. P. Jacobsens forfatterskab indeholder denne fantasi/eventyr/sensibilitets/anelses/drømme-verden; symbiosen mellem det psykologiske og det fysiologiske blev i J. P. Jacobsens digteriske form – hvad enten det var prosa eller lyrik – en inspirationskilde og en påvirkningsfaktor for Emil Nolde. J. P. Jacobsens forfatterskab lå i Noldes mange brydningsår som en kunstnerisk ballast: I eksistentielle spørgsmål, i formskønhed og til inspiration. Men søger vi at komme endnu tættere på, kan det udarte til nyfigenhed og hensynsløshed på områder, hvor »selv engle ikke tør træde«.

Efterskrift:

Nærværende artikel er skrevet ud fra Emil Noldes egne erindringsbind; de artikler og bøger omhandlende Noldes »kampår« og den tyske reception af J. P. Jacobsens værker, som jeg her har benyttet, er fåtallige og nemme at gå til, skulle man på egen hånd have lyst til at fordybe sig i emnet.

For at bevare tekstens flow har jeg undladt noter. Citater og oversættelser fra tysk til dansk er udført med nutidig retskrivningspraksis, i håbet om at optimere artiklens læsbarhed.

Litteratur:

Emil Noldes fire levnedsbøger er:

1. »Das eigene Leben, die Zeit der Jugend 1867-1902«, 2. udgave, Verlags-
haus Christian Wolff, Flensburg 1949
2. »Jahre der Kämpfe, 1902-1914«, 2. udgave, Christian Wolff Verlag, Flens-
borg u.å.
3. »Welt und Heimat, 1913-1918«, Verlag M. DuMont Schauberg, Köln 1965
4. »Reisen – Ächtung – Befreiung, 1919-1946«, Verlag M. DuMont Schau-
berg, Köln 1967

Emil Nolde: »En Kunstners Kampår, 1902-1914«, oversat af Erik Clemmesen,
G.E.C. Gads Forlag, København 1958

Manfred Reuther: »Das Frühwerk Emil Noldes, Vom Kunstgewerbler zum
Künstler«, DuMont Dokumente, Köln 1985

Bengt Algot Sørensen: »Tyskland«, in F. J. Billeskov Jansen (red.): »J. P. Jacob-
sens Spor i ord, billeder og toner«, C.A.Reitzels Forlag, København 1985

Ada Vilstrup (gift Nolde): »Til Vilstrup-Fondet«, erindringer, seks maskin-
skrevne ark, Berlin-Charlottenburg 1935

Jørgensens Jacobsen

*J. P. Jacobsen, Mogens
og andre noveller
Forord af Hans Otto Jørgensen
Gyldendal 2012*

Anmeldt af Jørn Erslev Andersen

J. P. Jacobsens romaner og noveller udgives igen og igen. Senest har Gyldendal indlemmet *Mogens og andre Noveller* i en paperback serie af danske og internationale klassikere, der har forord af kendte nulevende danske forfattere. Forlaget Rosinante har allerede længe haft succes med at genudgive moderne klassikere på denne måde, og nu følger Gyldendal altså trop. Hans Otto Jørgensen har skrevet forordet til denne udgave af Jacobsens novellesamling.

Samlingen er udgivet et utal af gange og i mange forskellige udgaver siden førsteudgaven fra 1882. Den var ikke dengang en anmelder- og salgssucces, sådan som *Fru Marie Grubbe* var det i 1876. Samlingen var ikke homogen nok i valg af stil og fortællemåder, mente kritikerne. Især Georg Brandes var irriteret over nogle af novellernes »manieristiske« stil, som han kaldte det, især »Fra Skitsebogen« fik et ordentligt fur og blev kaldt en blindgyde. Bogen blev kun anmeldt eller omtalt fire steder og ganske kursorisk. Først langt senere opnåede novellerne den beundring og klassikerstatus, som i dag tages for givet. Og man skal faktisk helt frem til 1970'erne og -80'erne, før end det naturalistiske dogme, der i dansk – og stort set kun i dansk – litteraturhistorie hårdhændet har præget forståelsen af Jacobsen, blev udfordret og da med fokus på de noveller, som Brandes kaldte for »manieristiske«, især »Fra Skitsebogen« og »To Verdener«. Under 90'ernes udvikling af nye former for kortprosa blev de populære,

blandt andet på Forfatterskolen. Den summariske og sammensatte fortælle teknik, de usædvanlige billeder og skitsepræget vakte inspiration og kom i fokus.

Den nærmest kultagtige status, som Jacobsen dermed opnåede blandt yngre og eksperimenterende danske halvfemserforfattere – og senere hos bl.a. Dy Plambeck og Josefine Klougart – var således i gang, før Hans Otto Jørgensen i 2002 blev rektor for Forfatterskolen. Siden har han for alvor annekteret Jacobsen og gjort ham til en af sine egne. Det mærker man i forordet til nærværende udgave af novellerne. Han har læst sig grundigt ind både på novellerne og deres receptionshistorie og præsenterer resultatet heraf i sit forord. Det er noget langt i spytet, sammenlignet med f.eks. Suzanne Brøggeres noget kortere forord til Gustave Flauberts *Madame Bovary* i samme serie. Jørgensens forord er tyngt af særdeles mange og ofte lange citater af Jacobsen, både fra novellerne og andre steder. Flere af dem, f.eks. et længere citat fra et brev til Edvard Brandes i 1880, er hentet fra nyere Jacobsen-forskning, som Jørgensen ikke henviser til. Også her er han i modsætning til Brøgger, der ikke deler denne i dansk kultur trætende, olympiske og antiakademiske attitude, hun henviser ligefremt til receptions litteraturen og de ideer, hun har hentet derfra.

Der er da heller intet nyt at hente i Jørgensens let docerende forord, andet end at man får et indtryk af hans passionerede omgang med Jacobsens tekster. Hans lidt rodede fremstilling ender med den efterhånden velkendte pointe, at *»ingenting er helt, men undervejs, antydet som mulighed.»* Men altså, det har jo ligesom været pointen i Jacobsen-forskningen siden 1980'erne.

Man savner i forordet nøgterne oplysninger i stil med de oven for antydede om modtagelsen af novellerne og deres litteraturhistorie, hvor »Mogens« og »Et Skud i Taagen« i 1950'erne og -60'erne var centrale, for derefter i 1980'ernes litteraturforskning og i -90'ernes eksperimenterede litteratur at blive udkonkurreret af samlingens sidste fire komplekse noveller.

Heller ikke dette, at man har valgt i udgaven at modernisere Jacobsens sprog, bemærkes. Det burde ellers være en rimelig forbrugeroplysning. For derved ryger ganske enkelt en hel del af det, der er så karakteristisk ved Jacobsens stil og sprogforfælskelse, ud med badevandet, og den lige så forunderlige som fascinerende fremmedhed de særdels moderne og slidstærke noveller vækker i læseren, og som er deres kendemærke og styrke, reduceres betragteligt.

Jeg kan derfor kun anbefale, at man tager en tur i nærmeste antikvariat og i stedet for den aktuelle udgave og for en billig penge erhverver sig udgaven af novellerne i Gyldendals Tranebøger fra 1972 (og senere). Den har et glimrende optryk af den oprindelige tekst fra 1882 – og er helt uden et omklamrende og rodet forord.

Geniet fra Thisted. J. P. Jacobsens forfatterskab var ikke omfangsrigt, men kvaliteten var i en klasse for sig. Nyd de genudgivne noveller.

Der burde have været roser

Af Hans Mortensen

J. P. Jacobsen: Mogens og andre noveller.

Forord ved Hans Otto Jørgensen.

144 sider. 100 kr.

Gyldendal.

Klos op ad den befærdede kystvej i Thisted ligger et lille rødstenshus på kun nogle få kvadratmeter.

Det er noget indeklemt mellem McDonald's og grillbaren Svend Burgerfri. På den ene side af huset står en bæk, der ikke sjældent er besat af repræsentanter for den misbrugskultur, der er en af hippiekulturens få blivende gaver til thyboerne. På modsatte side gror en lille firkant græs, som ifølge inskriptionen på en sten er »J. P. Jacobsens have«. Uden den information havde man næppe fået fornemmelsen af at befinde sig i en have.

Men det gør man, og deraf kan man slutte, at huset er et havehus. Derinde sad den tuberkuløse J. P. Jacobsen ofte i sin sidste tid, inden han i 1885 døde 38 år gammel. Havehuset er det eneste spor af familiens store – nu nedrevne – købmandsgård. At de lokale passer på det, kan man udlede af den kendsgerning, at nogen på et tidspunkt har udskiftet døre og vinduer med noget, der kunne være købt i den lokale afdeling af Silvan.

På den anden side af Kystvejen ligger et lille hus, hvor Jacobsen blev født. Det blev reddet fra nedrivning i 1958 og rummer i dag det lokalhistoriske arkiv. Mellem fødehjemmet og havehuset er der ikke

meget mere end 100 meter, og bevæger man sig nogle få hundrede meter videre op til den gamle kirke, kan man også finde Jacobsens grav. Kort liv – kort afstand mellem fødsel og død.

Mellem graven og fødehjemmet ligger en bygning med det imponerende navn »J. P. Jacobsen Center«. Navnet forleder ikke sjældent fremmede Jacobsen-interesserede til at tro, at der er tale om et kulturelt center, hvor der forskes i byens berømte søn. I virkeligheden er der tale om et klassisk shoppingcenter med parkeringskælder, Føtex, H&M, Skoringen, Sportsmaster og hvad dertil hører.

Man kan selvfølgelig forsvare byggeriet med det faktum, at Jacobsen selv var af købmandsslægt og dermed godt kan mindes med et butikscenter, men helt rigtigt stemmer det nu ikke. Fornemmelsen, man får ved at gå rundt derinde, kan bedst beskrives med forfatterens egne ord:

»Der burde have været roser.

Af de store, blege gule.

Og de burde have hængt ud over havemuren i en overdådig klynge, ligegyldigt dryssende de sarte blade ned i hjulsporene på vejen: et fornemt glimt af al den yppige blomsterrigdom derinde.

Og lad dem så have den fine forbidragende rosenduft, der ikke er til at fastholde, der er som af ukendte frugter, sanserne fabler om i deres drømme.

Eller skulle de være røde, roserne? Måske.«

ORDENE om de roser, der burde have været, men ikke var, er at finde i indledningen til novellen »Fra skitsebogen«, der indgår i Mogens og andre noveller, som Gyldendal nu genudgiver i sin klassikerserie.

Novellerne er fra hele den korte forfatterkarriere, men samlingen udkom i 1882 som Jacobsens sidste større udgivelse efter romanerne Fru Marie Grubbe og Niels Lyhne. Bortset fra nogle mindre ungdomsting udgør de tre bøger hele Jacobsens produktion af prosa.

Dérinde, bag McDrive-skiltet, ligger J. P. Jacobsens sidste revir. Heldigvis bliver der værnet mere om hans forfatterskab. Foto: Lone Malmberg.

Dertil skal lægges nogle digte – blandt andet Gurre-sangene, der med Arnold Schönbergs musik er kendt som »Gurrelieder«. Alt i alt rummes J. P. Jacobsens vigtigste litterære produktion i to bind. Dertil kommer, at han stod for den danske oversættelse af Darwins Arternes oprindelse. Han havde nemlig oprindeligt drømme om at blive naturvidenskabsmand og modtog universitetets guldmedalje for en afhandling om ferskvandsalger.

Ja, måske opfattede han sig hele tiden mest som videnskabsmand med litteratur som indtægtsgivende bierhverv. Til vennen Edvard Brandes skrev han for eksempel i 1879: »Når jeg får skrevet et par bøger til og et lykkegjørende drama, tænker jeg, jeg ville kunne få råd til at arbejde på en doktorafhandling om barktorne eller ukrudtsfrø i dyrket jord.« At naturvidenskabsmanden var til stede i litteraturen skinner igennem dels ved Jacobsens gennemførte ateisme, der er temaet i romanen Niels Lyhne, dels ved de intense naturbeskrivelser.

Blandt andet i den berømmede indledning til titelnovellen »Mogens«. De ved, den der begynder med: *»Sommer var det, midt på dagen, i et hjørne af hegnet.«* »Mogens«, der er Jacobsens debutnovelle (han skrev den som 25-årig) viser allerede fra første sætning den sitrende intense skrivestil, der var Jacobsens særkende, og som fik forfatterkolleger fra nær og fjern til at studere ham og forsøge at aflure ham hemmeligheden.

For eksempel foretog den norske forfatter Alexander Kielland en rejse til Thy for at se stedet og måske indsnuse noget af den luft, der havde beriget Jacobsens pen. Fra den rejse skrev han en lille bog: To Noveller fra Danmark. Om det lykkedes ham at finde Jacobsens hemmelighed, er uvist.

Man finder den heller ikke ved at læse den nu genudgivne samling. Men man får fornøjelsen af et gensyn med et af dansk litteraturs mest gudbenådede talenter. Det er bare stadig svært at forklare, hvad det er, J. P. Jacobsen kunne – men han kunne det. Nyd for eksempel lige indledningen til novellen »To verdener«: *»Salzach er ingen munter flod, og der ligger en lille fattig landsby på den østre bred, der er meget trist, meget fattig og sælsomt stille.*

Som en elendig flok af vantrevne tiggere, der er blevet standset af vandet og ingenting har haft at give i færgeløn, står husene nede på den yderste bræmme af bredden, med deres værkbrudne skuldre trykket mod hinanden, og stager håbløst med deres trøskede krykkestolper i den grålige strøm, medens deres sorte, glansløse ruders fra baggrunden af svalegangene stirrer frem under det udstående spåntags bryn, stirrer med et skulende udtryk af hadefuldt kummer efter de lykkeligere huse derovre, der enkeltvis og to og to og hist og her i hyggelige klynger spreder sig over den grønne slette langt bort ind mod det gyldentdisede fjerne.«

Fantastisk – ikke sandt?.

Else Bisgaard

Botanik, blomster og Boborel

Et causeri

Wenn Du eine Rose siehst, sag ich lass Sie grüssen.

(af Heinrich Heines: Frühlingsbotschaft og citeret af J. P. Jacobsen i brev til Edvard Brandes 1873)

Det vrimler med blomster i J. P. Jacobsens forfatterskab.

Og ikke kun roser. Nej, alle slags blomster vrimler det med – og alle slags planter og anden natur. I det hele taget er det »natur«, han skriver om. Han kendes bedst som forfatter og lyriker, endda blandt de fremmeste i sin egen og den efterfølgende tid – helt op til vor egen. Men naturvidenskaben og herunder botanikken var et for ham ligeså vigtigt og afgørende gebet som prosaen og lyrikken

Som det vil være kendt for de fleste, begyndte han sin karriere med naturvidenskaben og blev indskrevet ved Københavns Universitet i 1867. Oversættelsen af Darwins dengang stærkt omdiskuterede og forkætrede værk »Arternes Oprindelse« samt en guldmedaljeafhandling om grønalgen Desmidiace står som vægtige udtryk for en kolossal videnskabelig arbejdsindsats i årene 1872-75.

Men han vaklede. Drev frem og tilbage mellem videnskab og poesi, ligesom hele tiden kastet i armene – først på den ene, så den anden. Han skrev om denne sejlads mellem videnskabens og poesiens idræt i januar 1867, knap 20 år gammel og allerede meget reflekteret over sit livs bestemmelse: *Der gives Øjeblikke i mit Liv, hvori jeg troer, at Studiet af Naturen er mit Livs Kald; men til andre Tider er det, som om Poesien var det, der skulde være min Idræt, og dette er da navnlig, naar det eller andet udmærkede Digt har vakt min Begejstring...* (Om mit Kald, 1867).

Han lod sig overtale af Poesien og blev altså Digter. Men han svigtede ikke sit andet kald. Han fravalgte ikke naturvidenskaben.

Snarere tværtimod. Faktisk lykkedes det ham at overføre *Naturens evige Love, Herligheder, Gaader og Undere i Digtningens Verden*. I den klassiske litteraturhistorie karakteriseres han som naturalist. Nyere litteraturforskning har dog budt på en diskussion af denne naturalistiske positionering og nuanceret synet på hans litterære oeuvre som rent naturalistisk. Såvel romantiske som symbolistiske og modernistiske træk anes i forfatterskabet.

Men nu til blomsterne

Det er af og til humoristisk sagt, at han døde midt i en bisætning. Men mon ikke det lige så vel kunne tænkes, at han døde med tanker i en vrimmel af blomster. Således lyder det i »Niels Lyhne« hvor Niels' mor, Bartholine dør (kap. VIII): *Hver Dag, der kom bragte nye Blomster, den drev dem i brogede Mønstre op af Jorden i Haverne ved Søen, den læssede dem af paa Træernes Grene dernede, Kæmpevioler paa Pawlownien, og paa Magnolien store, purpurstænkede Tulipaner. Ad Stierne drog Blomsterne i blaa og hvide Rækker, de fyldte Markerne med gule Horder, men intet Sted var der dog saa blomstertæt som oppe mellem Højderne i lune, lønlige Smaadale...thi der blomstrede Narcisserne i blændende Myriader, og fyldte Luften trindt omkring med døvende Duft fra deres hvide Orgier. Hvilken overdådighed af blomster, farver, dufte, former, i en næsten overvældende og barok overdrivelse »drev« dagen blomsterne frem og »læssede dem af«.*

Fortegnelsen over planter og blomster i J. P. Jacobsens forfatterskab er lang, meget lang. Hans indgående kendskab til og glæde ved botanikken lader sig aldrig fornægte. Men planter og blomster er aldrig »bare« planter og blomster hos Jacobsen. Der er mere på spil.

Fritz Heide

Fritz Ferdinand Rudolf Heide (1883–1957) var botaniker og videnskabelig skribent mm., som gjorde studier ved Københavns Universitet. Han interesserede sig for Jacobsen og dennes videnskabelige og

Boboreller

botaniske arbejder. Heide reviderede i øvrigt Jacobsens oversættelse af Darwins værker. I artiklen »Om Blomsterne hos J. P. Jacobsen« (Tidsskriftet »Nord og Syd« 1918) gør Fritz Heide en række interessante iagttagelser og overvejelser over, hvordan – og hvorfor – Jacobsen på sin egen særlige måde brugte blomster i sin litteratur. Med eksempler hentet fra romanen »Fru Marie Grubbe« undersøger Heide, med hvilke grunde og forsæt Jacobsen brugte blomsterne. Heides tese er, at Jacobsen som botaniker og forfatter bruger blomsterne både historisk-botanisk og sprogligt-musikalsk. Det er for Heide ubetvivleligt, at Jacobsen har tænkt på en *sammensmeltning af hensynene til botaniske og sproglige krav*.

Heide har til artiklen undersøgt en passus fra »Fru Marie Grubbe«, der beskriver planter og blomster i Tjeles gamle have. Anvendelsen af planten Boborelle har vakt Heides særlige interesse. En boborel, eller borborel, er en gammel tysk betegnelse for planten jødekirsebær. Jødekirsebærrets karakteristisk røde bæger kendtes og kendes fremdeles af mange haveejere. I en moderne gængs havebog står der om jødekirsebær, at det er en *Udløberdannende stau­de med oprette stængler med trekantet-ovale, modsatte blade. Hele planten på nær bærret er giftigt og kan give hudproblemer for mennesker med sart hud...* Plantens latinske betegnelse er *Physalis alkekengi*.

Men hvorfor bruger Jacobsen det fremmedklingende navn »Boborel« og ikke det på dansk mere kendte »jødekirsebær«? Med omhyggelige grundighed påviser Heide, at valget af netop betegnelsen »Boborelle« skyldes hensynet til det sprogligt-musikalske. For Jacobsen var det af vigtighed, at de blomster han i romanen lader gro i Tjeles gamle have, faktisk kan have groet der, altså gav han ikke på nogen måde køb på det historisk sandsynlige og korrekte. Men det var lige så vigtigt, at sprogets musikalske muligheder blev undersøgt og udnyttet til det noget nær perfekte.

Prøv at læse nedenstående to udgaver af bemeldte passus og hør, hvilken betydning det har for den sprogligt-æstetiske oplevelse, at den lette og elegante betegnelse »boborelle« har erstattet det tungere og for tungen mere besværlige »jødekirsebær«.

Ambraen slæbte sig i hvide
Snirkler ud og ind, frem og
tilbage om tørstige Balsami-
ner, Jødekirsebær, Gyldenlakker
og Nelliker, der stod og stak
Hovederne sammen ligesom
Faar paa aaben Mark.

(Konstruktion)

Ambraen slæbte sig i hvide
Snirkler ud og ind, frem og
tilbage om tørstige Balsami-
ner, Boborelle, Gyldenlakker
og Nelliker, der stod og stak
Hovederne sammen ligesom
Faar paa aaben Mark.

(Fru Marie Grubbe, kap. 1; 4. afsnit)

Trækker man den korte passus ud: »Balsaminer, Boborelle, Gyldenlak og Nellike« så falder den både i øjne og ører med sit lette og ubesværede udtryk: den allitterære rytme, konsonanter (Boborelle, Balsamin, Gyldenlak, Nellike) og vokaler (Boborelle, Balsamin, Gyldenlak, Nellike).

Så let det lyder, så utvungent sproget flyder hos Jacobsen. Men bag de elegante og ubesværede ord lå uden tvivl mange timers besværligt og krævende arbejde for den æstetisk bevidste forfatter.

En eftermiddag i Den victorianske Have

J. P. Jacobsen udfordrer sin læser, både sprogligt og indholdsmæssigt. Mangen læser har bøvet svært meget med at forstå hans tekster, der dog alle har så store kvaliteter, at de til stadighed og igen og igen kan læses og vendes og drejes.

Men man kan jo også lade sig udfordre på anden vis. En eftermiddag i sensommeren 2012 samledes medlemmer af J. P. Jacobsen Selskabet i Heides Planteskole¹ nær Thisted og lod poesien og planterne mødes i Den victorianske Have. På baggrund af en lang liste over (de fleste af de) planter og blomster, som optræder i Jacobsens litteratur, udvalgte vi en række af disse og lod den botaniske beskrivelse af dem møde den tekstlige og poetiske brug af dem hos Jacobsen.

Et glimt af »Den viktorianske Have« på Heides Planteskole. Her myldrer blomster frem – som i Jacobsens forfatterskab.

Et par eksempler:

Om *jasminen* står der at læse i en botanisk bog:

Prydbusk som har været dyrket i haver meget længe og omtales i Horticulture Danica i 1647, dog under navnet Syringa. Dansk navn er "pibeved" og det skyldes, at grenene kan bruges som pibefløjter, hvis marven tages ud. Meget velduftende hvide blomster som ved afblomstring falder af enkeltvis og ligger på jorden.

Om kvinden skriver Jacobsen helt enkelt og dog så komplekst i digtet »Pan-arabesken«:

Hun var som den sødtduftende Jasmin

Om *perlehyacinten* siger botanikeren:

Lille løgvækst med smalle blade og med en dybblå blomst anbragt som afslutning på en kort stængel.

Om Marie skriver Jacobsen i »Fru Marie Grubbe«:

Der er en Blomst, der kaldes Perlehyacint, som den er blaa, saaledes var hendes Øjne i Farve, men de var som den trillende Dugdraabe i Glands og dybe som en Safirsten, der hvilede i Skygge.

Det er den unge Maries øjne, det handler om.

Med blomsterne karakteriseres kvinderne i de to tekster: den mystiske, utilnærmelige og dunkle kvinde i Pan-arabesken og den unge, endnu uskyldige Marie. For at kunne karakterisere kvinden må Jacobsen ty til blomsten med de særlige egenskaber. Men omvendt står blomstens egenskaber også tydeligere frem gennem dens forbundethed med kvinden.

»Sig det med blomster...«

Hvem kan fortælle blomstens duft, dens præcise farve eller dens eksakte form. Duft, farve og form har hos blomster en flygtighed over

sig og noget, som er svært at sætte ord på. Sproget har sine grænser, og af og til må vi gribe til andet end det konkrete sprog for at kunne udtrykke dybe tanker og følelser, der ligger hinsides sproget. Så kan vi bruge blomsterne. Tænk blot på symbolikken i en buket roser. Hvilke overtalelsesmuligheder ligger der ikke i en blomst eller en buket?

*Alle Smaablomster, trip, trip, trip
Hen til min Elskedes Kammer
Lok hende, drag hende, plag hende ud
Med Duft af Violer, Konvaller, Jasminer.
Men faar hun nu ikke ved al den Duft
Længsel efter mig og den friske Luft,
Gjør hende det saa kun rigtig broget,
Tal Blomstersproget.*

I grænselandet mellem sansning, refleksion og sprog findes måske kimen til erkendelsen af, hvad et menneske er, hvad natur er! Jacobsen arbejdede altid med både den videnskabelige nøjagtighed og den æstetiske form. At ville skrive det perfekte frem og nå helt ind i marven af hvad menneske og natur er, var en kamp for ham.

Helt tilfreds og helt sikker blev han aldrig. Han funderede bestandigt over andre og bedre muligheder i det sproglige udtryk; at kunne perfektionere sproget og nå det ypperste, som naturen selv, der i flygtige øjeblikke og i væksternes udfoldelse netop er – perfekt.

Nej, aldrig helt sikker. Som det hedder i »Fra Skitsebogen«:

*Eller burde de være røde, Roserne?
Maaske...*

Den russiske maler Anatol Speka opholder sig hver sommer i et atelier på Heides Planteskole. Her maler han blomster og meget andet. Således forestiller han sig et møde mellem Pushkin og J.P. Jacobsen. Måske et sted ved Limfjorden. Mødet er dog fiktion. Pushkin og Jacobsen mødtes aldrig.

1. Heides Planteskole ved Thisted drives af Grethe og Ole Heide og er nok et besøg værd. Her trives planter og kunst i symbiotisk enhed. Den victorianske Have er anlagt midt i planteskolen ved siden af et atelier, hvor den russiske maler Anatoly Speka hver sommer maler bl.a. blomsterbilleder. I øvrigt er Ole Heide af samme slægt som omtalte Fritz Heide.

Jacobsen-kunstværker

To figurer tilhørende Poul Sasser Jensen, Thisted. Den ene figur er i brændt ler, 24 cm høj og lavet af Henning Wienberg Jensen. Den anden er i gips og måler 20½ cm i højden. Den stod på klaveret i stenhuggermester Carl Jensens hjem i Jernbanegade 7 i mange år. Hvis nogen har yderligere oplysninger om gipsfiguren, vil redaktionen gerne høre om det.

Jacobsens opholdssteder

Svend Sørensen

Thisted
1847-63
Frederiksberg (<i>hos familien Brandt</i>)
Bülowsvej 1: August 1863-66 (<i>i Thisted sommerferien 1864</i>)
Harsdorfsvej 5: 1866
København
Frk. Zoffmanns pensionat, Studiestræde 18: August 1866 - juni 1873
(<i>Botanisk rejser: Bornholm 1868, Læsø, Anholt 1870, Jylland 1872</i>)
Rejse til Italien
1873 (juni-oktober)
Thisted
Oktober 1873 - september 1874
København
Studiestræde 18: September 1874 - april 1875
Bredgade 10, 3. sal: April 1875 - september 1877 (<i>sommeren 1875 i Humlebæk</i>)
Rejse til Montreux
September 1877 - maj 1878
Thisted
1878 (<i>maj-september</i>)
Rejse til Rom
September 1878 - juni 1879
Thisted
Juni 1879 - juni 1881 (<i>får egen lejlighed i forældrenes hus sammen med broderen</i>)
København
Ny Adelsgade 5, 2. sal: Juni 1881 - juli 1884
Sommeren 1882: Vallø Gæstgivergård
Sommeren 1883: Humlebæk
Thisted
Juli 1884 - april 1885

Ludvig Holberg

Epistola LXXXIX

*Til ***

Du forundrer dig over, at en saa pen Jomfrue, som N. N. haver kunnet fatte Kiærlighed til M. M., og indlader sig i Ægteskab med en Person af saa slette Qvaliteter, og om hvilken intet andet kand siges, end at han er én af de største Tabac-Smøgere udi Landet. Jeg derimod forundrer mig ikke derover; Det kand just være derfor hun haver fattet Kiærlighed til ham; Thi man seer jo, mange Mennesker at finde større Smag udi røget end udi ferskt Kiød; Iligemaade, at mange fatte Kiærlighed til det, som andre have Afskye for. Derpaa vil jeg anføre tvende mærkelige Exempler; et af den gamle, og et af den nye Historie. En fornemme Jomfrue, ved Navn Hipparchia, forelskede sig saaleedes udi den skidne Cyniske Philosopho Crates, at hun præfererede ham for alle kiønne, fornemme og rige Beilere: Ja hendes Elskov gik saa vidt, at hun lod sine Forældre tilkiendegive, at, hvis hun ikke maatte bekomme Crates til Ægtefælle, vilde hun omkomme sig selv. Forældrene bade Crates selv, at han vilde raade hende fra saadant Forsæt; hvilket han og gjorde: og, saasom hans Formaning var forgieves, visede han alle sine Pialter og Elendigheder, sigende, at hun maatte beqvemme sig til samme Skidenfærdighed og usele Levnet, hvis hun vilde være hans Ægtefelle. Dette tog Hipparchia ikke udi Betænkning; men iførte sig Cyniske Pialter, og omflakkede alle vegne som en Stodder med Crates, efterfulgte hans Levnet udi alting, og undsaae sig ikke ved aabenbare at øve alle de Usømmeligheder, og at underkaste sig all den Haanhed og Foragt, som den Cyniske Philosophie med sig fører. Et andet Eksempel af vor Tids Historie er udi en Høy-Adelig Dame, hvilken havde en u-overvindelig Afskye for hendes første Ægtefælle, skjønt han blant alle Undersaattere var

den fornemmeste og tilligemed den galanteste Herre udi Riget; og varede dette indtil paafulte Skilsmisse, da efter et nyt Ægteskab, som ogsaa havde et ulykkeligt Udfald, hun omsider tredje Gang begav sig udi i Ægteskab med en gemeen Matrods; med hvilket, endskiønt han dagligen handlede ilde med hende, hun sagde, sig at leve langt meere fornøyet, end udi det første Ægteskab. Og haver jeg saadant hørt af hendes egen Mund, da jeg var i hendes Huus, som var ved et Færgested udi Falster, paa samme Tiid, da hendes Mand var arresteret for medelst en Misgierning. Saa at det synes, at just det, som kunde være afskyeligt for andre, var Tønder til Elskov og Fornøjelse hos hende. Jeg kunde anføre adskillige andre Exempler paa saadan fordærvet Smag; men jeg lader mig alleene nøye med disse tvende: Forundrer mig derfor ikke, naar jeg hører tale om selsomme Ægteskab. Thi det er hermed bestillet, som med Mad og Drikke, hvorudi én finder Vellyst i det selv samme, som hos de fleeste foraarsager Væmmelse. Derfor siger maan, at den foranderlige Smag foraarsager, at hver Jomfrue bliver gift, hver Mad ædt, og hver Bog læset. Jeg forbliver etc.

Efter »Ludvig Holberg værker i tolv bind« (bind XI). Rosenkilde og Bagger 1971.

Noter

en Høy-Adelig Dame, Marie Grubbe (o. 1643-1718), datter af Erik Grubbe til Tjele. – *første Ægtefælle*, Ulrik Frederik Gyldenløve, Frederik III's uægte søn, statholder i Norge fra 1664. Ægteskabet varede 1660-70. – *galanteste*, flotteste, eleganteste. – *et nyt Ægteskab* 1673-91 med Palle Dyre til Sandvigsgaard. – *med en gemeen* (almindelig) *Matrods*, med Søren Sørensen Møller, tidligere ladefoged på Tjele, fra 1706 færgemand ved Grønsunds færgested på Falster. – *var i hendes Huus* i 1711 eller 1712, da en Mængde Mennesker forlod København på grund af pesten. 1711 var Maries mand blevet arresteret for »vådedrab« på en skipper, og senere idømtes han tre års strafarbejde på Bremerholmen. – *Tønder*, letfængeligt stof. – *bestillet*, beskaffent.

Else Bisgaard

Limfjordslitteratur.dk

Limfjordslitteratur.dk er en hjemmeside med en mangfoldighed af materialer om litteratur og forfattere omkring Limfjorden. Hjemmesiden henvender sig til både danskundervisningen i gymnasiets fire retninger (stx, hhx, htx og hf) og til den almindeligt såvel som den særdeles interesserede læser. På siden finder man således undervisningsmaterialer, en omfattende litteraturhistorisk introduktion, biografier om seks væsentlige Limfjordsforfattere – herunder J.P. Jacobsen, teoretiske indlæg om stedets betydning i litteratur, videoer, kortmateriale, Facebook-funktion til chat og debat mm. Alt sammen illustreret med en række af fotograf Klaus Madsens mange beskrivende og poetiske billeder fra Limfjordsegnene.

Sidens indhold er forfattet af en række vidt forskellige bidragydere fra gymnasie-, universitets- og museumsverdenen.

De seks forfattere, du kan møde på limfjordslitteratur.dk, er: J.P. Jacobsen, Aksel Sandemose, Thøger Larsen, Johannes Buchholz, Johannes V. Jensen og Jeppe Aakjær. Der skulle gerne komme flere med efterhånden. Siden er tænkt som en dynamisk platform med plads til flere af Limfjordens mange og væsentlige forfatterskaber.

Limfjordsmuseernes Samvirke vil fremover stå for driften af hjemmesiden. Midlerne til dens oprettelse er givet fra Kulturstyrelsen.

Velkommen indenfor på **limfjordslitteratur.dk**

J. P. Jacobsen Selskabet

J. P. Jacobsen Selskabet blev stiftet i 1958 for at redde digterens fødehjem i Thisted fra nedrivning. Huset blev året efter restaureret og rummer i dag Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune. J. P. Jacobsen Selskabets formål er at medvirke til at bevare og fremme interessen for J. P. Jacobsens litteratur og liv, samt værne om Jacobsen-minder.

Gennem årene har selskabet bidraget til at udgive publikationer om Jacobsen, arrangere foredrag, studiekredse og koncerter. Selskabet samarbejder med Institut for Æstetik og Kommunikation ved Aarhus Universitet om udgivelse af skriftserien, »Jacobseniana. Skrifter fra J. P. Jacobsen Selskabet«. Skriftserien udkom første gang i 2006 og udsendes gratis til selskabets medlemmer.

J. P. Jacobsen Selskabet har fysisk hjemsted på Museet for Thy og Vester Hanherred, Jernbanegade i Thisted. Museet og Selskabet har et tæt og godt samarbejde. Museet rummer en mindestue for Jacobsen og formidler på fornem vis viden om hans liv og baggrund.

J. P. Jacobsen Selskabet afholder hvert år generalforsamling på forfatterens fødselsdag, d. 7. april, og i tilknytning hertil holdes et offentligt foredrag. Et medlemskab koster 150 kr. om året.

Indmeldelse i Selskabet kan ske ved henvendelse til **Thisted Museum tlf. 9792 0577** (mandag-fredag kl. 8-16). Eller pr. e-mail til thistedmuseum@mail.tele.dk

J. P. Jacobsen Selskabets syv bestyrelsesmedlemmer er følgende:

Svend Sørensen (formand), museumspædagog,
tlf. 9792 0577, e-mail: svend@thistedmuseum.dk

Jytte Nielsen, museumsleder,
tlf. 9792 0577, e-mail: jytte@thistedmuseum.dk

Knud Sørensen, forfatter,
tlf. 9772 5085, e-mail: knudsoerensen@dlgpost.dk

Jørgen Miltersen, tidl. redaktør,
tlf. 9798 1585, e-mail: miltved@mail.dk

Poul Bangsgaard, højskoleforstander, forfatter, foredragsholder,
tlf. 8635 0050, e-mail: bangsgaard@pc.dk

Jørn Erslev Andersen, lektor, lic.phil.
tlf. 4023 8551, e-mail: litjea@hum.au.dk

Else Bisgaard, lektor,
tlf. 9793 1120, e-mail: else.bisgaard@vucthy-mors.dk

Indhold:

Forord

Mogens Pahuus:

Gudmund Hentzes illustrationer til Fru Marie
Grubbe (1909)

Nina Hobolth:

Her burde stå roser!

J. P. Jacobsen og Emil Nolde

Jørn Erslev Andersen:

Jørgensens Jacobsen

Hans Mortensen:

Der burde have været roser

Else Bisgaard:

Botanik, blomster og Boborel

Ludvig Holberg:

Epistel 89

J. P. Jacobsen Selskabet

ISBN 978-87-88945-36-2